

„СПЕКТАР“ МЕЃУНАРОДНО СПИСАНИЕ ЗА ЛИТЕРАТУРНА НАУКА

Институт за македонска литература, Скопје

СПЕКТАР	год. XXXIX	бр. 77	стр. 282	Скопје, 2021
---------	------------	--------	----------	--------------

Редакција:

д-р Илија Велев (Македонија, главен и одговорен уредник),
д-р Петер Иванич (Словачка), д-р Горан Калоѓера (Хрватска),
д-р Ала Шешкен (Руска Федерација), д-р Лех Мјодински (Полска),
д-р Намита Субиото (Словенија), д-р Емине Инанир (Турција),
д-р Даниела Костадиновиќ (Србија),
д-р Валентина Миронска-Христовска (Македонија),
д-р Наташа Аврамовска (Македонија),
д-р Славчо Ковилоски (Македонија, извршен уредник)

**Текстовите се рецензирани од рецензенти
во потесната научна област на секој од објавените прилози**

Излегува двапати годишно

Изданието е објавено со материјална поддршка на
Министерството за култура на Република Северна Македонија

Адреса:

Институт за македонска литература
(за списанието „Спектар“)
Григор Прличев 5, п.фах 455
1000 Скопје
тел./факс (02) 3220-309

електронска верзија на списанието
<http://iml.edu.mk/index.php/izdanija/megjunarodni-spisanija/spektar>

Скопје, 2021

“SPEKTAR” INTERNATIONAL LITERARY SCIENCE JOURNAL

Institute of Macedonian Literature, Skopje

SPEKTAR	Vol. XXXIX	№ 77	pp. 282	Skopje, 2021
---------	------------	------	---------	--------------

Editorial board:

Ilija VeleV (Macedonia, Editor in Chief), Peter Ivanič (Slovakia),
Goran Kalogjera (Croatia), Ala Sheshken (Russian Federation),
Lech Miodynski (Poland), Namita Subioto (Slovenia),
Emine Inanir (Turkey), Danijela Kostadinovic (Serbia),
Valentina Mironska-Hristovska (Macedonia),
Natasha Avramovska (Macedonia),
Slavcho Koviloski (Macedonia, Executive Editor)

All submissions are peer reviewed

Published twice a year

This issue is supported by Ministry of Culture of
Republic of North Macedonia

Address:

Institute of Macedonian Literature
(for Spektar)
Grigor Prlichev 5, POB 455
1000 Skopje
Republic of North Macedonia
phone/fax ++389 2 3220-309

e-version of journal at:

<http://iml.edu.mk/index.php/izdanija/megjunarodni-spisanija/spektar>

Skopje, 2021

Славчо Ковилоски

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
Институт за македонска литература, Скопје
s.koviloski@iml.ukim.edu.mk

ПСЕВДОНИМИТЕ И АНОНИМИТЕ ВО МАКЕДОНСКАТА КНИЖЕВНОСТ ОД XIX ВЕК

Клучни зборови: псевдоними, аноними, иницијали, скратеници, XIX век, македонска книжевност.

За природата на псевдонимите

Една од главните карактеристики на светската литература во XIX век е употребата на псевдонимите. Псевдонимот, односно лажното, скриено име (грчки: ψευδώνυμον – pseudōnymon) или книжевното име (nom de plume) било особено популарно и вообичаена практика во овој период. Познавањето и употребата на псевдонимите има долга историја, но нивното проучување и дешифрирање, со обрнување на посебно внимание на скриените значења на сопствените именки, го регистрираме во XVII век. И во следните векови не спласнал интересот кон псевдонимите, па повеќемина книжевни теоретичари од Франција, Германија и Русија објавиле низа истражувања и лексикони поврзани со литературните псевдоними. Овде пред сè мислиме на изданијата на Фридрих Геислер, Адриен Бел, Емил Велер, Лудвиг Лалан, Антоан Александер Барбие, В. С. Карцов, М. Н. Мазиев, А. В. Смирнов и др. Овие, да ги наречеме првични обиди за систематизација на скриените имиња, во XX век биле надополнети со зборници и речници во поголем број европски земји (Австрија, Данска, Украина, Холандија, Чешка, Шпанија, Романија и др.), како и надвор од Европа (САД, Бразил, Куба, Кина, Канада, Мексико, Аргентина и др.). На

Балканот, со особено за нас интересните српски и бугарски истражувања, на оваа проблематика посистемски започнало да се работи по Втората светска војна, иако и пред тоа имало најави и обиди за научна интерпретација на псевдонимите. Во македонската наука свои прилози со и за дешифрирање на одредени псевдоними прв изнел Харалампие Поленаковиќ⁷, потоа на одредени текстови потпишани со псевдоними и иницијали работеле и Александар Спасов, Васил Тоциновски, Блаже Ристовски, Блаже Конески и уште неколкумина. Сепак, сметаме дека овој труд е првиот во македонската наука кој директно го обработува и интерпретира значењето на македонските псевдоними во XIX век, но и воопшто. Исто така, на ова место за прв пат се наведуваат повеќе псевдоними кои ги користеле македонските автори во минатото, со потенцирање дека овој список не е целосен, исцрпен или завршен. Понудената содржина на оваа студија претставува само исчекор во, се надеваме, идните истражувања на псевдонимите, анонимите и другите форми на скривање на идентитетите на писателите во македонската литература.

Како што наведовме, бројни се авторите кои употребувале псевдоними во XIX век. За некои од причините за ваквата постапка може да ги земеме стремежите за скратување на многу долгото име, скривање на потеклото, сличноста на роденото име со друго идентично, а веќе познато име, скривање на полот на авторот, лична заштита од непријатности поврзани со општествено-политичка, културна или економска природа, заштита на блиските од истите причини и сл. Примерите се многубројни: роденото име на француската писателка Жорж Санд е Амантин Лусил Орор Дипон, сестрите Шарлот, Емили и Ен Бронте станале Карер, Елис и Ектон Бел, Семјуел Легхорн Клеменс станал Марк Твен, Зинаида Гипиус пишувала под името Антон Крајни итн.

Книжевната наука во европски рамки утврдила дека посегнувањето по ново, измислено име, кое било родово неутрално или пак било со машки предзнак, претставувало вообичаена практика за жените што се впуштале во писателските води. Машките псевдоними на писателките овозможувале прифаќање и авторитет, особено во викторијанската ера. Со неутрализирање на женственоста, „машките псевдоними им овозможувале

⁷ Ова се однесува на неговиот прилог: „Прилози збирци наших псеудонима“, во: *Библиошкар*, Београд, 1950, бр. 1, 54.

на жените да ги надминат предрасудите на пазарот“ (Judd 1995: 250). Меѓутоа, се чини изненадувачки фактот што мажите уште повеќе користеле псевдоними, од кои дел биле со женска родова основа. Има повеќе објаснувања зашто тоа било така, меѓу кои и она дека во втората половина на векот започнало олабавување на „маскуланистичките“ побарувања на пазарот. Сепак, трендот на употреба на машки псевдоними останал доминантен во текот на целиот XIX век.

Проблематиката на псевдонимноста има долга историја, но утврдено е дека изборот на псевдонимот не е случаен избор. Во неговата основа лежат чувствата на авторот, неговите политички сфаќања, идејниот однос кон литературата, што укажува на психолошко профилирање на творецот. За да се согледа предизвикот со којшто се соочува книжевната историја и теорија, односно воопшто книжевноста, доволно е да се спомене дека во рамките на проучувањата за авторството на делата покрај псевдонимите и анонимите влегуваат и мистификациите и плагијатите. Во рамките на псевдонимите се направени неколку класификации во кои влегуваат фиктонимите, криптонимите, иницијалите и графонимите. Овие, пак, се делат на неколку други подгрупи, кои дополнително го комплицираат сфаќањето и осознавањето, како на науката, така и на практичните примери применети во делата. Оваа своевидна мимикрија во голема мера е присутна и во македонската книжвност од XIX век.

Од друга страна, не помалку значајно е прашањето околу анонимноста на авторите. Понекогаш, поради различни причини, најчесто политички, верски и родови, авторите никако не сакале да го откријат својот идентитет. Можноста да бидат затворени, депортирани или да им се наложи соодветна глоба поради своите објави биле мошне веројатни, па затоа не сакале да ризикуваат да бидат казнети на кој било начин. Да не забораваме на прогонствата на Пушкин, Лермонтов и други, кои поради напредните идеи и отворените критики на рускиот царски двор биле депортирани во далечните предели на Русија, како Кавказ, Сибир и сл. И додека причините за ваквата постапка за одбирање псевдоним или преминување во анонимност биле соодветни за зачувување на животниот интегритет, во некои од случаите авторите никако не сакале да останат неидентификувани. Најпознат е примерот со Џонатан Свифт, авторот на *Гуливеровите патувања*, кој испраќајќи го својот роман под превезот на анонимноста, изнашол начин неговото име да биде придодадено кон насловот на

книгата, со што стекнал светска слава (Mullan 2007: 9). Меѓутоа, не сите сакале да останат непознати поради погоре наведените причини. Дел од авторите што објавиле белетристички дела сакале да останат анонимни поради скромност. Стравот од неприфаќање на првообјавата или неуспехот на дебитантската книга доведувало до целосно исклучување на идентитетот, навидум без можности за вистинска идентификација на авторот.

Анонимите во македонската книжевност

Како што може да се види, употребата на псевдонимите и анонимите во XIX век претставувала редовна практика, речиси вообичаен начин на објавување книжевни и други дела, особено на писателките. Трендот книжевното дело да не се објавува под вистинското име бил присутен и во Македонија. Во согласност со времето и условите, не сите статии, патописи, есеи, песни, раскази и други творби биле потпишувани со вистинското име и презиме, што нè доведува до анонимноста, псевдонимите и скратениците во македонската книжевност. Анонимноста најчесто се врзува со фолклорот, односно народното творештво. Бидејќи тоа се пренесувало усно, од генерација на генерација, тешко може да се определи авторството. Сепак, познато е дека под превезот на анонимноста се јавувале даровитите интерпретатори на народните песни, приказни, преда нија и сл. Подоцна, за некои од испеаните песни е утврдено дека им припаѓале на некои од интерпретаторите, како случајот со Дафа Цепенкова. Бројот на ваквите народни пејачи и раскажувачи со изнаоѓање на изворите и преку компаративни методи е значително подигнат во однос на минатото, па така денес се регистрирани над двесте интерпретатори. Меѓутоа, и покрај големиот број познати пејачи и пејачки, останува фактот дека за нив, во најголемиот дел, се зборува само како за репродуцирачи, а не и создавачи на народните песни, што повторно нè доведува до општоприфатеното правило за анонимноста на фолклорните творби.

Повеќе непотпишани текстови со провокативна содржина сретнуваме и во оригиналните записи, преписи и други печатени материјали, на кои меѓутоа не може да им се докаже авторството, а со тоа и потеклото. Еден од таквите случаи, на кој за среќа е успеано да му се утврди авторството, е книгата *Слово исказаное заради умирање* од 1814 година, прва од петте

книги на Јоаким Крчовски. Книгата била објавена без името на авторот „така што останува тој да се идентифицира спрема јазикот и некои други факти сврзани со содржината на книшката“ (Крчовски 1974: 5).

На малку поинаков начин го дознаваме авторството на книгата *Материјали по изучување на Македонија* од 1896 година. Обемниот монографски труд распослан на 734 страници е објавен без потпис, со исклучително вредни информации за орографијата на Скопско и Битолско, хидрографијата, патните врски и топографијата на Македонија. Идентитетот на авторот го откриваме посредно преку еден исказ во *Споменици* на Ѓорче Петров, каде што стои: „Престојувал во Скопје три години како учител и исцело се бев вдал да го изучувам Скопскиот округ во секој поглед: географија, фолклор (песни, гатанки итн.), и собирав материјал преку ученици, учители, познаници, а лично го изодив целиот округ. Ова е изложено во објавените од мене ‘Материјали по географијата на Македонија’“ (Петров 1984: 45). На овој начин дознаваме дека автор на книгата всушност е самиот Петров. Меѓу другите, непотпишана е и книгата *За Јустинијанови ѓрава на Охридска архиепископија* од 1873 година за која е утврдено дека му припаѓа на Натанаил Кучевишки.

Тежината за одредување на авторството е особено присутна кај ракописите. Поради тоа што немало доволно печатени книги во првата половина и во средината на XIX век, дел од книгите потребни за богослужба и за учење биле препишувани од страна на поучените луѓе и од учениците. Потврда за ваквиот однос кон книгите е една дописка од 1860 година, од бројните кои се однесуваат на книжнината, поврзана со дејноста на Јордан Хаџи Константинов Џинот. Во неа, прилепските граѓани соопштуваат дека немале книги, а Џинот успеал да организира група која се ангажирала околу препишување на тие книги (Цареградски вѣстникъ 1860: 103). Дека неговото дело, но и ангажманот на следните генерации во однос на учебното дело и книжнината вродиле со плод зборува записот на Јован Хаџи Васиљевиќ четириесетина години подоцна, од 1902 година. Тој забележал дека во манастирската библиотека во Трескавец освен стари ракописи „се наоѓа и куп испишани книжички од поново време, од овој век, но сите тие се преписи од старите *црковно-словенски* книги. Како во сите манастири и *старовремски* училишта и по градовите и во ова манастирско училиште се учело пишување со исправени писмени и вредни ученици или оние кои по *завршување на училиштите* се занимавале со

книга препишувале по цели книги исправени писма. Сите овие се новонапишани книшки, а ги има доста, исто така во оној сандак нафрлени и по нив се гледа дека во училиштето во овој манастир доволно се работело“ (Хаџи Васиљевић 1902: 94–95). За мал дел од овие ракописи и преписи се знае чија рака била ангажирана. Така, Хаџи Константинович се јавува како прв препишувач на светогорската ерминија, преведена од страна на монахот Иларион во манастирот Зограф, околу 1800 година. Неговата копија во 1856 година ја препишал Наум Мицевик, додека пак, во 1867 година, според копијата на Константинович, нови преписи направиле галичките учители Крсте Петровиќ и Панајот Крстевиќ (негов син) од фамилијата Ѓиновци (Мошин, под. 1971: 137, 139, 141). Со димензии од 63,5 x 48,7 см е проскомидијата на Коте Пазов од 1896 година. Нејзината сигнатура е Мс 201. Проскомидијата е пронајдена во Лениште и има по седумдесетина реда во 4 колони. Јазикот е црковно-словенски, македонски препис, со полууставно писмо од печатен тип. Целиот текст е врамен во црни ориентални рамки и се чува во свиток. Бидејќи од тоа време е познат уште еден припадник на фамилијата Пазови, кој го носи истото име како и неговиот познат предок Константин (Константин Наумов Пазов, роден 1872, а починат 1949 година), постоеја можности таа неправедно да му биде препишана на постариот, Коте Пазов. Сепак, дилемата околу сопственоста ја разрешува самиот сопственик. Во долниот десен агол од ракописот се наоѓа записот: „Сија книга написа Константин А. Пазов, оучител Прилепски в лето о Христа 1896 августа 12. Иже в село Леништа книга купи за в црквата Свети Атанасија во времето на Димитриа јереа Наумчем и епитроп Стефан... Петре Христов Касиерин церк(овни)“.

Едно од словата чиј препис (всушност извадоци) е направен во Прилеп е *Слово заради сѣрашен суо Божиј и Вѣторое ѣришесѣвие Христѣво* и *Слово вѣторое свайѣѣа ѣпрока Даниила* од Јоаким Крчовски⁸, иако никаде во текстот не се споменува неговото име. За нас, како проследувачи на културниот живот во Прилеп, е важна информацијата што се наоѓа на последната страница на книгата. Тука, во долната половина на листот е нацртан со линијар крст, под кој пишува: „Чесни крст, Прилеп 1864 год. Дек. 13 ден: !!!“, а отстрана, во вертикала е запишано: „Секула Петров“. Воедно овие белешки се и единствените во целиот ракопис. Благодарение

⁸ Да се види кај: Конески 1986: 79–80 и Тушевски 2009: 106.

на овие записи е можно да се утврди потеклото на ракописот, кој бил завршен на 13 декември 1864 година, од Секула Петров. За ова дело Конески истакнал дека „препишувањето на одломка од Јоаким Крчовски надвор од онаа дијалектна сфера што се одразува во неговиот јазик, претставува уште еден убав податок во врска со создавањето на писмена традиција на македонски народен јазик“ (Конески 1986: 80).

Сепак, остануваат бројни анонимни ракописи за кои е невозможно да се прецизира авторот или пак може само да се претпоставува. Еден таков ракопис е *Месносѝ од Дебарскоѝо окружие*, кој се наоѓа во Архивот на Македонската академија на науките и уметностите. Него го разгледал и проучувал Блаже Конески, кој заклучил дека би требало да е напишан некаде во 80-тите години на XIX век. По разгледување на јазичните особености, на времето кога е создаден (на едно место е запишан датумот 1882 година), Конески овој текст го довел во врска со Зборникот на Панајот Ѓиноски. Разликите помеѓу овој труд и Зборникот се во обемот и ракописот, иако се забележуваат и совпаѓања. Заклучокот е дека е можно *Месносѝ од Дебарскоѝо окружие* да биде дело на некој од кругот на Ѓиноски, при што биле пренесени „определени формулации од неговиот текст“, иако, како што истакнува Нина Анастасова-Шкрињариќ, Конески „не ја отфрла и можноста да се работи за текст на самиот Ѓиноски, диктиран од друг запишувач, поради што не го препознаваме неговиот ракопис“ (Анастасова-Шкрињариќ 1996: 233).

Што се однесува до печатените текстови, вакви анонимни објави кои се однесуваат на Македонија, на македонското прашање или на каков било начин се доближуваат до македонски теми, регистриравме во повеќе весници и списанија, како што се: *Право*, *Новини*, *Весѝи* и др. Непотпишаните текстови не можат да ни овозможат доволно докази за да им припишеме авторство на овој или оној човек, иако според некои јазични црти со сигурност можеме да потврдиме дека им припаѓаат на некои од македонските дијалекти. Од низата непотпишани текстови што се однесуваат на македонските села и градови и од кои може да се извлече заклучок дека им припаѓаат на македонски автори ќе издвоиме неколку текстови: „Описание“ објавен во весникот *Македонија* во 1870 година, „Мехомија“ во весникот *Зорница* во 1881 година (Зорница 1881: 3), „Од Солун за во Ресен еден ден“ во *Новини* од 1894 година (Новини 1894, бр. 84: 2 и бр. 85: 3), „Дописка“ во *Борба* од 1897 година (Борба 1897:

3), „Писмо от Битола“ во *Македоно-одрински куриер* од 1903 (Македоно-одрински куриер: 2) итн.

Иницијалите и скратениците во македонската книжевност

Преминот од анонимноста кон авторството во македонската литература, како и во другите книжевности, е долготраен процес кој никогаш целосно не завршува. Колку и да се индивидуализирале и именувале според вистинскиот идентитет со текот на времето, творците не престанале да ги употребуваат псевдонимите поради различни причини кои подетално ќе ги разгледаме во продолжение. Анонимите, а подоцна и псевдонимите, претставуваат троен проблем: на авторот, поради решавање на естетиката на сопственото легитимирање со поинакво име, понатаму на читателот, поради немањето целосна слика на авторовиот лик при прифаќање или одбивање на изнесените ставови во текстот (проблем кој ја допира психологијата), и конечно, анонимите и псевдонимите претставуваат проблем на севкупната книжевност, бидејќи таа треба да ги открие за да може да ги вметне во своите канони. Нерешените псевдоними, во овој случај, остануваат надвор од припадноста кон нашата литература, а на тој начин ја осиромашуваат во квалитет и квантитет.

Тенка е границата помеѓу анонимноста, односно анонимите и псевдонимите. Оваа констатација важи кога авторството на објавениот материјал во периодиката е означено со една буква или ѕвездичка, што во практика е еднакво на непотпишување. Покрај псевдонимите кои во нашата литература од XIX век се застапени во прилична мера, голем дел отпаѓа и на иницијалите и скратениците. Во многу помал обем сретнуваме поинаков начин на сокривање на идентитетот, графонимите. Со овој вид на псевдоним сопственото име на авторот се заменува со знаци, бројки, најразлични нумерирања или други ознаки. Графонимите се делат во три подгрупи: астроними, цифроними и знаци. Од нив, во досегашните испитувања, за жал, е успеано да се евидентираат само неколку од нив и тоа од астронимите и само еден познат случај на употреба на знак. Нам не ни е познат случај на употреба на цифроним што е разоткриен, а кој му припаѓа на македонски автор. Секако, веруваме дека постојат голем број графоними кои допрва треба да го добијат своето авторство со име и презиме.

Во еден од успешно дешифрираните графониими, од подгрупата астрониими, утврдено е дека една песна потпишана со три ѕвезди (* * *), објавена во весникот *Дунавски лебед* е авторско дело на Константин Миладинов. Успешно е дешифриран и астронимот со една ѕвезда (*) во списанието *Современаја лейтоиис* од 1861 година, за кој е утврдено дека му припаѓа на Рајко Жинзифов. Две објави со астрониими (* * *) се регистрирани од перото на Евтим Спространов, објавени во весникот *Јужозајадна Б'лџарија* и *Ученически друѓар*. На истиот начин е успеано да се потврдат имињата на десетина автори кои создавале во XIX век, кои не ѝ припаѓаат на македонската книжевност, кои објавувале во периодиката во која објавувале македонски автори, а се потпишувале со ѕвезди (како на пример бугарските автори Иван Вазов, Петко Рачов Тодоров, Стојан Михајловски и др.). Да не заборавиме дека Жинзифов го користел и знакот прашалник (?) во списанието *Ден* од 1863 година. А уште колку бројни вакви недешифрирани примери се наоѓаат на пожолтените страници во периодиката од македонскиот XIX век!

Слична е ситуацијата со иницијалите и скратениците. Најбројни потпишувања на ваков начин практикувале токму оние што, всушност, оставиле и најголем број псевдоними во македонската литература од XIX век: Рајко Жинзифов и Евтим Спространов. Иницијалите и кратенките што ги употребувал Жинзифов се: В., К. И. Ж., Z Z Z (3 3 3), К. Ж., К. С., итн. Во оваа смисла многу не заостанувал, а може да се рече дека и го надминал својот претходник, Евтим Спространов: А. Б., А. В., А. О., Е. С., Е. С-вљ., С., Спр. итн.

Ќе ги споменеме и иницијалите К. А. Ш и со К. со кои понекогаш се потпишувал Кузман Шапкарев, Гъ. М. П на Ѓорѓија Пулевски, М. К. Ц. на Марко Цепенков, потоа К. со кој се потпишувал Коста Групче, А. П. Ст. на Антон Поп Стоилов, А. Р. на Атанас Раздолов, Н. П. Ф-овъ на Никола Поп Филипов, Е. Я-ва на Евтимица Јанчева, Д. М. и Д. на Димитар Матов, Г. К. и Г. Ив. К-вљ на Георги Капчев, К. на Коста Шахов, П. В. С. на Петар Сарафов, М. Г. на Матеј Геров, Д. Р. на Димитар Ризов, I. А. К. на Јосиф Ковачев, А. Б. и Ар. Б-данъ на Натанаил Кучевишки и др.

Проблемот со ваквиот вид потписи лежи во фактот што некои од псевдонимите се дуплираат, односно се сретнуваат во временски рамки и од преку дваесет години, а зад нив не стои едно и исто лице. Вакви примери има повеќе. Меѓу нив доминира иницијалот К. за кој е познато дека со

него се потпишувале Коста Шахов, Евтим Спространов, Коста Групче, Рајко Жинзифов, Кузман Шапкарев, Ефрем Каранов и др.

Од делата на кои се наоѓаат иницијали и скратеници накратко ќе се задржиме на објавите на Евтим Спространов и Натанаил Кучевишки потпишувани со иницијалите А. Б. Првиот е автор на книга насловена како *Ексархијата и црковно-училишното дело в Македонија и Одринско* од 1907 со иницијалите А. Б. Во неа авторот жестоко ја нападнал бугарската црковна власт и самата институција Егзархијата. Разгледувајќи повеќе елементи од црковниот живот и од егзистирањето на црковно-училишните општини, за Спространов немало сомнение дека Егзархијата не се грижела за својата паства и дека претставува пречка во развојот на граѓанските и другите права во општеството. Со истите иницијали, претходно во периодиката текстови објавувал споменатиот Н. Кучевишки и тоа во списанието *Б'лџарски книжици* (1858) и весниците: *Народносѝ* (1868), *Оѝчесѝво* (1871) и *Право* (1872), што покажува доследна употреба на овие иницијали во текот на познатите четиринаесет години. Од книгите со иницијали покрај таа на Спространов, овојпат само со потписот К. ќе ја посочиме и *Боџдан јунак, џерој оѝ Србско-б'лџарската војна* од Еврем Каранов, од 1886 година. Забележливо е што во однос на иницијали и скратеници на книга наспроти ваков потпис на статија во весник или списание, доминира објавувањето во периодиката. Воопшто, помал е бројот на книги што биле објавени со иницијали.

Познати дешифрирани псевдоними

Македонската литература од XIX век располага со лепеза од повеќе дешифрирани псевдоними, скратеници и иницијали. За разлика од нив, за чие дешифрирање било потребно повеќе време преку низа научни сознанија и соодветна методологија, книжевниот истражувач се наоѓа во добра стартна позиција за потврдување на авторството на книжевните дела со наведување на целосните имиња и презимиња на авторите. Така, поемата *Крвава кошула* ја носи идентификацијата на нејзиниот творец којшто се потпишал како Рајко Жинзифов (Райко Жинзифовџ). На сличен начин ги дознаваме и авторските дела на Марко Цепенков (Марко К. Цџепенковџ), Ѓорѓија Пулевски (Ѓорђе М. Пуљевски), Спиро Гулапчев

(Спиро Гулабчев), архимандритот Партениј Зографски (Архимандрита Партенија Зографскаго), Владимир Ковачев и Христо Силјанов (Владимиръ Ковачовъ и Христо Силянввъ), Анастас Христов (Анастасъ Христовъ), Иван Геннадиев (Иванъ Геннадіевъ), Петар Стојков (Петръ Стойковъ) и др. Во оваа прилика нема да зборуваме за нив, туку за авторите што ги скривале своите вистински имиња во книгите и објавите во периодиката.

Веќе споменаваме дека македонската книжевност познава значителен број записи потпишани на разни начини, кои го скриваат вистинското име на авторот. Најпрво ќе се задржиме, на условно речено, полесно решливите, како на пример објавите на Јордан Хаџи Константинов Џинот (Јордан Х. Константиновъ), Константин Петкович (К. Д. Петковичъ. К. П. Дмитриев-Петковичъ), Андреја Петкович (Андрей Д. Х. Петковъ), Кузман Шапкарев (К. А. П. Шяпкаревъ, К. А. П. Шапкаревъ, К. А. П. Шапкаровъ), Антон Поп Стоилов (А. П. Стоиловъ), Христо Поп Стоилов (Хр. П. Стоиловъ), Јаким Дереванов (Як. Деревановъ, Я. К. Деревановъ), Георги Динков (Г. Динковъ), Евгенија Јанчулева (Е. Ёор. Јанчулева), Димитар Молеров (Д. Г. Молеровъ), Крсте Мисирков (К. Мисирковъ), Григор К. Алексиев (Г. К. Алексиевъ, Гр. К. Алексиевъ), Димитар В. Македонски (Д. В. Македонски), Атанас Раздолов (А. Раздоловъ, Ив. Ат. Раздоловъ, Ат. Ив. Раздоловъ), Димитар Мирчев (Д. Мирчевъ), Јордан Хаџи Здравев (Ѕор. Х. Здравевъ), Георги Капчев (Г. Ив. Капчевъ, Г. И. Капчевъ), Димитар Каранфилович (Д. Каранфилович), Султана Чикмакова (Султ. Чикмакова), Васил Пасков (Пасковъ), Тодор Ецов (Т. Д. Ецовъ, Т. Ецовъ), Трајко Китанчев (Т. Китанчевъ), Христо Силјанов (Хр. Силянввъ), Димитар Брзицов (Д. Х. Брџицовъ), Марко Григоров (М. Григоровъ), Јосиф Ковачев (Ј. А. К., Ј. А. Ковачивъ, Ј. А. Ковачовъ), Евтим Спространов (Е. Спространовъ), Дијаманди Ихчиев (А. Д. Ихчиевъ, Д. Ихчиевъ), Димо Хаџи Димов (Д. Х. Димовъ), Георги Трајчев (Г. Трајчевъ), Иван Божинов Шумков (Ив. Б. Шумковъ), Андреј Ѓауров (А. Т. Ѓауров), Климент Караѓулев (Кл. Караѓуевъ), Марко Цепенков (М. К. Цѣпенковъ), Јордан Иванов (Јо. Ивановъ), Григор Прличев (Гр. С. Пърличевъ) Димитар Брзицов (Д. Х. Брџицовъ), Теодосиј Гологанов (М. Ѓеодосий, Теодосия) и др. Макар што овој начин на потпишување не е целосно сообразен со типичните скратеници, во извесна смисла го оневозможува брзото и целосно утврдување на идентитетот. Токму затоа, овие потписи се најдоа на увид и

на преглед пред читателската публика, бидејќи и на нив досега не било посветено внимание.

Треба да се истакне дека книги и статии биле објавувани и на јазици што не ѝ припаѓаат на словенската јазична средина и уште повеќе на кириличното писмо. Евидентиравме неколку вакви потписи, кои во извесна смисла се со јасен идентитет, но понедостапни за тогашната поширока македонска културна средина. На прво место ќе ја наведеме објавата на *Сердарои* на Прличев, во време кога авторот сè уште ја носел грчката варијанта на своето име: Γρηγόριος Σταυρίδης. Во годините што следувале, за потребите на промовирање на одредена кауза на француски, англиски и германски јазик објавувале Андреј Протич потпишан како Audrey Protitch, Никола Генадиев потпишан како Nicolas Ghennadieff, Панчо Хаџи Мишев со Р.-Н. Mischef, Георги Стрезов со M. Georges Strétoff, Антон Драндар со A.-G. Drandar итн.

Од друга страна, напорите да се дешифрираат потписите под некои од книжевните творби се одвивале потешко, но вродиле со плод. Така, познато е дека Димитрија Миладинов се потпишувал со „Единъ отечестволюбивъ“ и „Некой отъ епархията Охридска“. Од другите псевдоними, ќе ги издвоиме оние на Шапкарев, кој се потпишувал со К. А. Веселин и К.; Андреј Петкович се потпишувал со Правдолюбов; Атанас Раздолов со А. Смерчо и А. Р.; Петар Поп Арсов со Вардарски; Георги Баласчев со Езерски; Трајко Китанчев со Даскалетина, Д-тина; Стефан Јакимов Дедов со Ридски; Марко Цепенков со Единъ простъ Македонецъ, Владислав Ковачев со Владислав М.; Георги Капчев со Galičanin, Сребренко; Христо Матов со Дримколовъ и Брут; Крсте Мисирков со К. Пельскій и Macedo, Ѓорче Петров со Г. Тосков, Методиј Кусевич со Единъ българинъ, македонецъ, истински русофилъ и М. М., Димитар В. Македонски со Македонецъ, Единъ македонецъ, Димитар Молеров со Зелен бор, Д. Конаревски и Пиновски, Константин (Кочо) Молеров со К. Суходолски, Антон Поп Стоилов со А. П. Стъ. и С., Антон Драндар со A. Brutus, Никола Поп Филипов со Н. П. Ф-овъ и Н. П. Филиповъ, Димитар В. Македонски со Албертино, Христо Силјанов со Сиракъ, Ружкин, Rouge, Ефрем Каранов со Н. Зорин, Петар Манџуков со Јасен, Петар (В'лчев) Сарафов со П. В. С., Теодосиј Гологанов со Черноризец Храбр, Славјанин, Самарјанин, Методиј В. Македонски со Бързовецъ, Андреј Протич со Proticcelli, Audrey Protitch, Светозар Попов, Александър Стойчевъ, Алмавива

де Севиля, Никола Ризов со Дипломатъ, Иван Робев со И. Р., Никифор Поп Филипов со Falco Peregrinus, Н. П. Ф. и F. P., Димо Хаџи Димов со Силуетъ, Владимир Робев со В. Долин и Vl. Doline, Никола Наумов со Юношеский, Георги Трајчев со Вѣстителевъ и Г. Майков, Јордан Ангелов со Шахинъ бей, Јордан Иванов со Мрозовъ, Владимир Поп Анастасов со Вл. Ястребов, В. Ястребов, Коста Шахов со К. и Николе и др.

Меѓу најбројните псевдоними се оние на Евтим Спространов: Цв. Ангеловъ, Кага-Воигоуп, Е. Маркулеву, Единъ Македонецъ, Кутръ, С., Е. С-въ, К., * * *, А. В., А. О., Христо Генинъ, итн. И Жинзифов користел повеќе различни псевдоними: Велесовъ, Велешанин, Райко, Москвич Болгарин, *, ?, В. Ж., К. Ж., Z Z Z, итн. Во оваа група ќе го сместиме и Натанаил Кучевишки со псевдонимите: Богданъ, А. Богданъ, Богомолец, Българин, Единъ задунаец, А. Б., Ар. Б-данъ; Димитар Ризов со Македонец, Гяур, Д. Инсаровъ, Д. Рудин, Демократъ, Danton, Junius, Д. Р. и др.

Некои од псевдонимите биле запишувани само по еднаш, без покажување континуитет во нивната употреба, а некогаш можеме еден ист псевдоним од истиот автор да го евидентираме во подолг временски период и во различни весници и списанија. Вакви примери има повеќе, меѓу кои ќе наведеме неколку. Ќе започнеме со иницијалот Е. С-въ со кој се потпишувал Евтим Спространов во текот на повеќе години почнувајќи од 1893 на страниците на: *Юџо-Зайагна Бѣлѣария* (1893), *Гласъ македонски* (1893), *Книжици за ѣрочииѣ* (1894), *Лоза* (1894), *Ученически друѣаръ* (1898), како и во подоцнежните години во списанието *Покровийиѣл на живоиѣниѣѣ* (1922). Петар Манѣуков псевдонимот Јасен го употребил на страниците на весникот *Право* (1895) и весникот *Реформи* (1900). Христо Силѣанов под името Ружкин објавувал во списанијата *Ученически ѣреѣледъ* (1898), *Бѣлѣарски ѣреѣледъ* (1898), *Ученическа беседа* (1900), *Лейѣоѣиси* (1900), *Общо дело* (1903), *Демокраѣиически ѣреѣледъ* (1903), весникот *Реформи* (1900/1901) итн.

Во некои случаи, еден псевдоним може да предизвика несогласувања околу вистинското име на потписникот. Вакви случаи во минатото имало околу приопштувањето на некои песни на Димитрија и Константин Миладиновци, Андреја и Константин Петкович и др. Меѓу последните случаи околу кои се појавиле разногласија е потписот Вѣстителеву. Според изданието на Иван Богданов од 1989 година, зад овој псевдоним се крие Георги В. Ангелов (Богданов 1989: 84) најверојатно од Битола.

Според Борис Николов, пак, потписот му припаѓа на Георги Трајчев (Николов 1999: 23, 25) од Прилеп. Интересно е што поради овој псевдоним, кај различни автори и во различни прилики ним им се припишува авторството на книгата *Бележки врху кознийше и домогванијаџа на елинизма в Македонија оџ најново време, с'врмени разкриџија* од 1904 година.

Остануваат непознати бројни автори за чии идентитети постојат претпоставки, но се тешки за дефинитивно уточнување како: „Точки“, „Зрителка“, „Воденец“, „Неволник“, „Гражданин“, „Шарски“, „Един граѓанин“, „Една граѓанка“, „Битолчанец“, „С. Б.“, „М.“, „П.“, „Б-в“, „И-в“, „Х.“, „Ш.“, „Д-в“, „* *“ и др. Дека е тешко да се потврдат анонимните и оние дописки со псевдоними со конкретна личност пишувале повеќе македонски истражувачи, меѓу кои Блаже Ристовски и Гане Тодоровски. Станува збор за случаите на Димитар В. Македонски и Ѓорче Петров, кои во својство на редактори или уредници на весници биле одговорни и за мноштво текстови. Така, Ристовски забележува дека: „Бидејќи најголемиот број од прилозите во в. ‘Македония’ не се потпишани или носат псевдоними, тешко е со сигурност да се распознаат текстовите на редакторот Д. В. Македонски, но сигурно поголемиот дел од носечките редакциски статии се токму негови“ (Ристовски 1999: 47). Тодоровски го толкува случајот со Петров кој „се служи со многу псевдоними, па мошне е тешко да се дособере сè што потекнува од неговото плодно перо“ (Тодоровски, изб. 2008: 439).

Некогаш откривањето на идентитетот е отежнато поради тоа што текстот бил објавуван во повеќе продолженија, а иницијалите биле ставани на крајот на завршната статија. Ќе се потсетиме само на текстот „Сведенија за македонските земји“ од Георги Динков објавен во неколку продолженија на страниците на весникот *Македонија* во 1868 година. Опишувајќи ја географијата на Македонија, областите и реките, авторот на статијата не оставал никаков потпис, знак или псевдоним преку кој евентуално би можеле да го дознаеме неговиот идентитет. Конечно, тој тоа го сторил дури во последното продолжение потпишувајќи се со Г. Динков. Постојат и поинакви случаи кои налик на претходниот, оневозможуваат брзо запознавање со името на авторот. Непотпишан во првиот дел, а датиран со Софија, 1 ноември 1891 година, е расказот „Несреќниот Стојко (од животот на западните Македонци)“, објавен на страниците на весникот *Сџираник*. Вториот и последен дел е означен само со иницијалот К. Како

посебна книшка бил објавен во 1895 година, со утврдување на идентитетот на авторот: Коста Шахов (Тоциновски 2010: 91). Токму поради ова е присутна опасноста да не се забележи името на авторот при неконтинуирано или невнимателно читање, а со тоа и да се изгуби од вид авторството на текстот.

Од книгите објавувани под псевдоними ќе се задржиме само на три, различни по жанрот. Првата е насловена како *Б'лѣарскиј буквар, Чјасѣ А.* од 1868 година објавена под псевдонимот Единѣ Македонецѣ. Всушност, станува збор за учебник подготвен од Кузман Шапкарев, како што стои во поднасловот „на наречје поразбирливо за Македонските Бугари“. Прашањето за подготовка и објавување учебници и други книги на „македонско наречје“ во тоа време било доста актуелно. Вакви учебници и граматика веќе биле објавени, биле најавени или само биле напишани од неколкумина македонски интелектуалци, во прв ред Димитар В. Македонски, Венјамин Мачуковски, Деспот Баџовиќ, Коста Групче и Наум Евро и други. Под различни притисоци, дел од овие учебници иако биле објавени не можеле да продрат посилно во македонските културни средини и целосно да ги истиснат другите учебници, додека, пак, дел од подготвените и најавени учебници за печатење воопшто не го здогледале светлото на денот. Во такви услови, се чини дека објавувањето на „Буквар“ од страна на Шапкарев под псевдонимот „Еден Македонец“ е сосема логичен и разбирлив потег.

Од аспект на псевдонимноста, можеби најподатлива за разгледување е брошурата *Сѣмболовиѣта на Македонија и нејниѣ прѣдставиѣли* од 1896 година. Книгата претставува критика кон бугарската влада на чело со тогашниот премиер Стефан Стамболов, неговата политика кон македонското прашање и црковно-просветната пропаганда на Егзархијата во Македонија. Она што е интересно за нас е потписот на авторот со Вардарски и местото на објавувањето: Виена. Заради поголема заштита, овие податоци биле лажни, односно изменети според принципите на конспиративноста. Имено, зад псевдонимот Вардарски се крие еден од основачите на Македонската револуционерна организација, Петар Поп Арсов. Исто така, во еден од навистина ретките случаи во македонската книжевност сменето било и името на градот во кој била објавена книгата. Така, под именувањето Виена се крие главниот град на Бугарија, Софија.

Истата 1896 година била објавена поетската збирка *Срдечни воздиши за нешћасна Македонија*, со потпис А. Смерчо. Зад овој псевдоним се крие Атанас Раздолов, кој „го изразува револтот од пасивноста и разединетоста на македонските револуционери, кои се повеќе пијат, дремат и се фалат по смрдливите кафеани...” (Тоциновски 1990: 124). Сепак, и во ваква ситуација, поетот не се откажувал од надежта дека младината на своите плешки ќе ја звојува победата и слободата на Македонија. Од истата година, 1896, потекнува уште и збирката песни *Сџојна ѝосџрумка* потпишана со псевдонимот Д. Конаревски, а всушност дело на Димитар Г. Молеров.

Проблеми на псевдонимноста

Изборот на псевдонимите, иницијалите, кратенките и другите видови скривања на идентитетот најчесто не биле случајни. Во продолжение ќе дадеме толкувања и објаснувања за некои од псевдонимите кои им припаѓале на најпознатите македонски автори во XIX век. Дека одборот на псевдонимите имал свои значења со кој авторот се поистоветувал, ни укажуваат бројните потпишувања под текстовите, кои успеваме да ги дешифрираме токму поради ваквите „недоследности“, односно поради „помошта“ што ја добиваме од самите автори. На пример, трудот „Тетовските паши“ објавен во *Сборник на народни умотворби, наука и книжнина* во Софија, 1894 година (Тосковъ 1894: 404–422), Ѓорче Петров ја потпишал под псевдонимот Г. Тосковъ (Поплазаров 1974: 215–216). Ако го разложиме потписот, можеме да заклучиме дека иницијалот Г. потекнува од самото име на авторот кое според тогашните писмени правила се пишувало како Ѓорче (се чита Ѓорче). Презимето Тосков, всушност, е роденото презиме на мајката на авторот, Злата Тоскова од Варош, Прилеп. На овој начин, со комбинирање на иницијал од сопственото име и машката форма на роденото презиме на мајката се добива псевдонимот употребен во трудот „Тетовските паши“. Слични се постапките и при создавањето на други псевдоними.

За нас е интересно прифаќањето на **ново презиме (и/или име)**, па дури и име на дел од авторите, кои целосно се идентификувале со него. Во овој случај не станува збор за криење или скривање на идентитетот, туку

поради некакви околности биле приморани или самосвесно се решиле да го отфрлат роденото име и наместо него да прифатат друго. Овие промени можеле да се должат на религиозните (верските) практики, како во случаите со црковните лица, поради народносно или словенско осознавање, поради поблиска идентификација со родниот крај и сл. Вакви примери во македонската литература и култура има неколку: роденото име на теологот Калистрат Зографски било Крстан Санџаоски, на митрополитот Натанаил Кучевишки, познат и како Зографски било Нешо Бојкиев, на Рајко Жинзифов било Ксенофон Синсиф, на Војдан Чернодрински е Војдан Поп Георгиев или од подоцнежните Кочо Рацин роден како Коста Апостолов Солев, Ангел Жаров роден како Михаил Сматракалев, Ѓорѓи Абациев како Гоце Полинчанец итн. Вакви бројни примери на земање ново име и презиме или само презиме наоѓаме и во повоената и современата македонска литература и култура: Никола Кепев како Коле Чашуле, Бранко Ивановски како Бранко Гапо, Миодраг Милошевиќ како Миодраг Друговац, Кирил Вангелов Ташков како Кирил Македонски, Јордан Цветановски како Јордан Плевнеш итн.

Да се потсетиме само на велешкиот учител Јордан Хаџи Константинов, исклучителна појава во македонското просветителство. Неколку пати прогонуван од грчките владици во Македонија, во една прилика бил однесен на заточение во Мала Азија, каде што го изгубил едното око. Поради овој физички недостаток подоцна бил наречен Џинот. Нели е тоа уште еден пример за преименување, за доуточнување на личноста на велешанецот, за ново, уште попрепознатливо именување и идентификување? Дописките испраќани и објавувани во весникот со кој најмногу соработувал недвосмислено покажуваат дека тој се потпишувал како Јордан Х. Константинов. Употребата на прекарот Џинот како лична именка е од подоцнежен период, но негова идентификација од страна на науката и пошироките читателски маси. Така, Јордан Џинот или само Џинот, без Хаџи Константинов, самиот по себе претставува културна икона препознатлива по специфичното именување.

Во оваа насока се движи и новото **менување или само додавањето на именката Македонски**, само врз името или врз името и презимето. Бројни се ваквите примери: Христо Николов Македонски (познат и како Македончето), Димитар Василев Македонски, Михаил Иванов Македонски, Димитар Димов Македонски, Димитар Иванов Николов

(Димитар Македонски), Димитар Поп Георгиев (Димитар Македонски и Димитар Беровски), Ѓорѓи Македонски, Македонец Д. Ихчиев и др. Зошто е тоа така, зборува еден запис од 1846 година на последната непатинирана страница на богослужбената книга *Ойиџиџи минеј* во црквата во село Радибуш, Кривоаланечко. Записот му припаѓа на учителот Ѓорѓи Македонски и гласи: „Славјанското писмо го изучив од татко ми Димитрија Македонски, кој така се вика зашто сме Македонци, а не Грци... И ја прекарот си го зедев Македонски, а не по татко ми и по дедо ми, за да се знае оти сме Славјани од Македонија“ (Документи, т. I, 1981: 182). Од кривоаланечкиот крај потекнува уште еден сличен запис од 1865 година, овој пат на некој свештеник Димитрија, кој бил назначен да богослужи во градот Крива Паланка. Делот од записот интересен за нас гласи: „За моето назначување се заложи најмногу г-н Михаил Македонски, зашто сум родум Македонец и службата ја терам по славјански“ (Документи т. I, 1981: 204). Идентификувањето со татковината, со родната земја, значело определба јавно да се истакне потеклото и да се потенцира припадноста. Притоа, се истакнувало словенското чувство, но и традицијата на именката Македонија која потекнувала од антиката, повикувајќи се на македонските кралеви Филип и Александар.

Покрај идентификацијата со името на татковината, некои случаи го засведочуваат чувството на **локална приврзаност**. Дали поради истакнување на роднокрајната припадност, дали поради спомени и сентиментални чувства, презимињата на овие книжевни и културни дејци во голема мера ги растеруваат сомнежите околу нивната народносна припадност. Се разбира, постојат исклучоци, особено кај свештеничкиот staleж кога поради службите ним им се давале имиња според местото каде што ја изведувале богослужбата, а притоа потекнувале од други земји (Авксентиј Велешки од Самоков, Бугарија; Методиј Кусевич, митрополит Старозагорски во Бугарија, од Прилеп). Сепак, внимателното анализирање на биографските податоци за повеќето од нив ја потврдува или отфрла евентуалната припадност кон македонската книжевност, култура и просвета. Некои од ваквите примери веќе спомнавме во други прилики, но сепак ќе ги наведеме: Војдан Чернодрински кој презимето го извлекол според реката Црн Дрим која истекува од Охриското Езеро; псевдонимот Езерски на Георги Баласчев се поврзува и може да се идентификува според неговото родно место, градот Охрид; еден од псевдонимите кои Христо Матов ги

користел во својата публицистичка дејност бил Дримколов, кој укажува на родната Струга од која истекува реката Црн Дрим; во некои случаи Рајко Жинзифов се потпишувал со псевдонимот Велешанин, идентификација повторно поврзана со родниот град; Крсте Мисирков, меѓу другото објавувал под псевдонимот К. Пельскій, според старото име на неговото родно село Постол, античката македонска престолнина Пела; духовникот Натанаил Кучевишки или Натанаил Охридски своите именувања ги добил според родното село Кучевиште, Скопска Црна Гора и според функцијата митрополит која ја извршувал во Охрид; Димитар Поп Георгиев Беровски или само Димитар Беровски, прочуениот водач на Разловечкото и Кресненското (Македонско) востание бил именуван според родниот град итн. Ваквата практика на именување според место не е непозната во македонската и светската литература. Па дури и кога името и презимето на авторот биле целосно наведени, како во случајот со песната „Могила в гора“ на Андреј Петкович, под името како дополнителна идентификација или знак на распознавање било ставено „Башиноселец“, според родното Башино Село, Велешко. Ваквиот начин на себеидентификување има долга традиција кај нас. Во македонската средновековна книжевност постојат бројни примери на именување според место: Исаија Серски, Јаков Серски, Станислав Лесновски, Арсениј Солунски, Никодим Прилепски-Тисмански, Оливер Прилепски, Јоан Кратовски, Висарион Дебарски и др.

Во врска со прифаќањето на свештеничкиот чин, како што истакнавме, црковните лица, монасите, односно калуѓерите, добивале **нови црковни имиња**. Го спомнавме случајот со Натанаил Кучевишки, познат и како Натанаил Зографски, Натанаил Охридски и Пловдивски, чие целосно родено име било Нешо (Неделко) Стојанов (Станков) Бојкикев. Со влегувањето во црковните кругови, Нешо го добил името Натанаил, а придавките Кучевишки, Охридски и останатите се наметнувале сами по себе со оглед на местата каде што ја извршувал свештеничката должност. Слична е приказната и со Васил Гологанов, чие световно име било замeнето со Теодосиј (Гологанов), познат и како Теодосиј Скопски или митрополит Скопски Теодосиј. Да не заборавиме дека многу години порано ваквата постапка на менување на световното со црковно име наеднаш ја примениле тројца претставници од иста фамилија, Кирил Пејчиновиќ, чие световно име останува непознато, татко му Пејчин кој станал Пимен и неговиот брат, чичко на Кирил, кој го зел (добил) името Далмант. Целосно

преименување забележуваме кај познатиот борец за отфрлање на грчката црква, Тодор Кусев. По оддавањето на црквата, тој го променил името во Методиј Кусевич. Световното име на познатиот преродбеник Партениј Зографски било Павле Тризлоски. По замонашувањето во манастирот Зограф на Света Гора во 1842 година, Павле го добил името Партениј, а по манастирот и презимето Зографски. Со вакви додавки како презимиња ќе ги истакнеме Анатолиј Зографски (роден Жунгуловски), Теодосиј Синаитски (роденото име му било Теохар), Венјамин Мачуковски (презимето е изведено од родното село Мачуково), Павел Божигропски, чие световно име не се знае (бил главен претставник на божигропските такси-диоти, протосингел во Солун), Калистрат Зографски (роден како Крстан Санџаоски) и др.

Некои од псевдонимите ја покажуваат **професијата на авторот**, некои роднокрајната припадност, некои душевната состојба, но во суштина истакнуваат некоја карактерна црта на авторот. Така, на пример, псевдонимот Даскалетина што го употребил Трајко Китанчев ни ја покажува неговата професија даскал, односно учител. И навистина, познато е дека Китанчев бил учител во Петропавловската семинарија, во Солун, Пловдив, Габрово и подоцна во Софија. Потпишувањето на Д. Миладинов со „Единъ отечестволюбивъ“ и „Некой отъ епархията Охридска“ ни ја потврдува неговата осознаена словенска припадност и чувство кон татковината, но и географски ни определува од каде е авторот или пак, од каде ја напишал објавата. Потписот Правдољубив на Андреја Петкович под статијата „Глас от далека земља“ ни го покажува ставот на авторот кон неправдите на владиците, без разлика дали биле Грци или Бугари. Од останатите псевдоними кои укажуваат на професија ќе го наведеме и „Гйорги Дърводѣлецъ“ потпишан под текст за селото Екши-Су, Леринско. Дека навистина станува збор за професија, а не за псевдоним со скриено значење објаснил самиот автор на текстот: „Бог ме доведе во Крушово (Битолско) да фатам дуќан во Екши-Су и да работам дограмацилак“ (Дърводѣлецъ: 3).

Дел од објавите во периодиката се потпишани со понеутрална форма, при што до израз доаѓа **терминот „еден“**. Нашите истражувања покажаа дека не станува збор за реден број, туку за определување количина. Тој еден може да биде и некојси, од каде било, но тој еден може да биде и доволен самиот за себе, самоосвестен, осамен, еден од многуте или еден

од малкуте. Ваквата формулација при градењето на псевдонимот ни укажува дека авторот нема намера индивидуално да се истакнува во толпата, туку едноставно сака да даде свој придонес во културните процеси на кој и да е начин и без разлика на поводот и причината. Дешифрираните „Единъ отечестволюбивъ“, кој му припаѓа на Д. Миладинов, „Единъ Македонецъ“ на Спространов, се чинат само како капка во морето на непознати автори кои упатувајќи текстови до редакциите на весниците од македонска територија (Прилеп, Битола, Солун, Емборе итн.) се потпишувале со „Единъ гражданинъ“, „Една гражданка“, „Единъ учителъ“, „Један путникъ“, „Единъ пѣтникъ“ или пак стеснувајќи го уште повеќе местото од каде што потекнувале или пишувале, локализирајќи ги псевдонимите со „Единъ Гопешанецъ“ (според селото Гопеш, Битолско), „Единъ Биралчанецъ“ (според селото Биралци, Кајларско), „Единъ Щипянецъ“ (според градот Штип), „Единъ Воденецъ“ (според градот Воден), „Единъ Дебранецъ“ (според градот Дебар) итн.

Во категоријата на скривање на авторството, односно лажни објави можеме да ги вброиме и **мистификациите**. Тие можат да се определат и како литературни измами или литературни фалсификати, бидејќи не кореспондираат со вистинскиот создавач на делото, при што како именител, односно автор го посочуваат конкретно некој друг или пак му го препишуваат на колективот. Во македонската литература од XIX век доминантни се четири мистификации кои се објавени под превезот на народното творештво, односно три од нив како народни песни, односно поеми: *Веда Словена* (дело на Јован Гологанов, издадено од Стефан Верковиќ), „Крале Марко ја губи силата“ (на Трајко Китанчев), „Мара воперката“ (со варијантата „Оплакувањето на Мара“) (на Евтим Спространов) и една приказна, „Силјан Штркот“ (на Марко Цепенков). Најпознат, секако, е случајот со *Веда Словена*, која поттикнала низа расправи во тогашната славистика. Проучувајќи ја книгата објавена во два дела во 1874 и 1881 година, во предговорот напишан во 1965 година Гане Тодоровски заклучува: „Иако речиси е наполно сигурно дека приматот на авторството треба да му се препушти на Гологанов, останува нужно и оправдано укажувањето дека ’Веда Словена’ го има својот зачетник во Верковиќ“ (Тодоровски 1979: 11). Неполни четириесет години подоцна, Драги Стефанија авторството целосно му го препишува на Јован Гологанов, со чие мислење се согласуваме (Веда Словена 2002: 23). Претходно оваа констатација ја произнесоа

познатите слависти: Иван Д. Шишманов, Петар Лавров и Јиржи Поливка. Со тоа во голема мера се утврди дека авторството може да му се додели на Гологанов, со вметнување и на името на Верковиќ во чинот на афирмирање на македонските и словенските старини.

Значењето на прашањето за псевдонимите

Зошто прашањето за псевдонимите го сметаме за исклучително важно? Бидејќи го потврдуваме или негираме авторството на одредено дело, кое можеби му е припишно на еден, а му припаѓало на друг автор. Еден од таквите случаи е поврзан со песните на К. Миладинов. Долго време се сметало дека тој бил автор на 17 песни. По повеќегодишни истражувања и компаративни согледби е утврдено дека две од од нив им припаѓаат на други поети. Првата песна која му е вратена на вистинскиот автор е „Глас од далека земља“, дело на башиноселецот Андреја Петкович. Дури, во некои наврати, се сметало дек постоела можност како Правдољубов да се потпишувал братот на Андреја, Константин Петкович. Втората песна „Грк и Б’лгарин“ останува во семејството Миладиновци, но сега му е припишана на постариот Димитрија Миладинов. Воопшто, за првите проучувачи на делото на К. Миладинов постоеле многу недоумици и непознатици, бидејќи засега се познати само три песни со автографи од Константин: „Т’га за југ“, „На чужина“ и „Грк владика на Болгарите“, а неговото име и презиме стои под следниве стихотворби: „Скрсти“, „Синаче“, „На с’нцето“ и „Еѓуптин делиа“. Причините за недоумиците, чии песни му припаѓаат на Константин, лежат во неговата желба да остане анонимен како автор на своите поетски творби. Така, во едно писмо упатено до Георги Раковски тој вели: „Ви испраштам две мои песни, кои молјам да вметите во почетниот ваш лист, ако је по направиението му... Песните нека сет безимени“ (Спасов, 1989: 210). Раковски го прифатил барањето и песните навистина излегле во весникот *Дунавски лебед* од 7 февруари 1861 година, во број 20, без потписот на авторот, туку со по три ѕвездички (Дунавскии лебедъ 1861: 88). Слично барање К. Миладинов упатил и до Димитар Павлович за песната „Грк владика на Болгарите“ со напомена: „да се печати без мое име“ (Спасов, 1989: 211).

Решението за авторството на песните „Глас од далека земја“ и „Грк и Б’лгарин“ го изнашле Александар Спасов и Харалампие Поленаковиќ редоследно. Спасов утврдил дека со псевдонимот „Правдољубив“ се потпишал Андреја Петкович, прашање кое долго време стоело отворено и со кое се занимавале повеќемина проследувачи на делото на К. Миладинов (А. П. Стоилов, Н. Табаков, И. Хацов, Ј. Трифонов, Х. Поленаковиќ). Поленаковиќ, пак, со презимето Миладинов под полемичко-пропагандната стихотворба „Грк и Б’лгарин“ успеал да го идентификува не Константин, туку неговиот брат Димитрија. На ваков начин со сигурност се потврдени 15 песни на К. Миладинов. Иако квантитативно творештвото му е намалено, сепак тоа добива на квалитет, бидејќи двете песни кои му „се одземени“, реално се со послаб квалитет од неговите песни и ја нарушуваат стилската композиција на целокупното негово поетско дело.

Ќе наведеме уште еден пример со песна чиј автор долго време бил непознат и начинот на негово идентификување. Станува збор за песната „Сон султана“, потпишана со К. Бранислав, чие авторство по пат на компаративна анализа и отфлање на можноста како нејзини творци во 1861 година да се јават Џинот, Георги Динков, Прличев, К. Миладинов, Жинзифов, А. Петкович, истражувачот Поленаковиќ утврдил дека „со голема веројатност“ неа треба да ја сметаме како дело на Константин Петкович. На кој начин се дошло до овој заклучок? Според хронологијата на животите на малку погоре набројаните автори, може да се заклучи дека: прво, во времето на испејувањето на песната Џинот бил во заточеништво; второ, со нејзината основна панславистичка идеја е далеку од видокругот на Динков: трето, К. Миладинов бил во цариградските зандани; четврто, Жинзифов има сосема друг стил на пишување, што нè доведува до потесниот круг на браќата Петкович. Сепак, за да натежне одлуката дека „Сон султана“ му припаѓа на Константин Петкович, во прилог се сознанијата дека метарот (осмерец) на оваа песна е идентичен со друга негова песна – „Б’лгарски воин“, исто како и „чистата“ рима. За разлика од него, метарот кај Андреја е шаренолок, со стихови од 8, 9, 10, 11, 12, 13 и 14 слога. Јазично, „Сон султана“ содржи исти карактеристики како и „Б’лгарски воин“: „век – век“, земја – земја, сл’нце – сл’нце итн., кои се поразлични од двете песни на Андреја. Исто така, во песната се сретнува чешкиот збор аж’, за што Поленаковиќ смета дека е остаток од некогашниот интерес на Константин за чешкиот јазик, од времето кога го преведува *Либушиниот*

суу на народен македонски јазик. Константин добро ги познавал градовите Цариград и Нови Сад, кои се важни за објавувањето на песната и за нејзината содржина. Тоа се места за кои не е познато дека неговиот брат Андреја престојувал. И на крајот, псевдонимот К. Бранислав ја содржи првата буква од неговото име (К. – Константин), додека значењето на Бранислав е протолкувано како Брани-слав, бранител на Словените (Поленакоски 1973: 148–149). Со сигурност се знаат панславистичките ставови на Константин Петкович и неговата потрага по словенските старини. Ете, со вакви предизвици се соочуваат книжевните истражувачи и ваков е начинот на успешното идентификување на авторството на некои литературни дела.

Практиката на употреба на лажно име, своевиден код на препознавање не била ексклузивност само на македонските литерати од XIX век. Таа била широко распространета и во македонското револуционерно движење. Псевдоними или подобро речено конспиративни имиња биле користени како за револуционерите, така и за месностите (градови, села, планини, реки) и за членовите на разни политички групации. Овие шифри, како впрочем мнозинството псевдоними, не биле случајни. На пример, Ангел Узунов се потпишувал како „Надеждин“, а бидејќи ја извршувал должноста на пунктов началник на Македонската револуционерна организација во Кустендил, овој град некои го нарекувале „Градот на надежта“ (Узунови 2015: V). Овие називи биле важен дел од конспиративната активност на Организацијата. Од бројните примери за личните имиња ќе ги издвоиме псевдонимите на Димо Хаџи Димов познат како Авиценус, Гоце Делчев бил познат под псевдонимот Ахил, Даме Груев како Богдан Ариматејски, Петар Поп Арсов како Панаик или Ханаик, Кирил Прличев како Наумов, Ставрев, Пандов и др., Ѓорче Петров како Марко, Тројачанец, Христо Узунов како Дуле, Дуле баба, Самуил, Арсени итн. Од географските имиња ќе ги издвоиме: Солун како Виена, Света Гора и Х., Скопје како Халеп и Париз, Битола како Вашингтон, Ерусалим, Касторија и Пиомонт, Битолското Поле како Сахара итн. Од другите именување, како „кантонери“ биле означувани федералистите, „куротристи“ биле четниците итн. Всушност, такви се примерите со именувања и од подоцнежните борби и револуционерни движења на македонскиот народ: Кузман Јосифовски-Питу, Христијан Тодоровски-Карпош (Димовска, Димовски 1994: 273–307) итн.

Литература:

- Анастасова-Шкрињариќ, Н. 1996. „Зборникот на Панајот Ѓиноски, предисторија на публикувањето, опис на содржините и значењето“. Во: *Современост*, бр. 3–4. Скопје.
- Богданов, И. 1989. *Речник на българските псевдоними*. София.
- Вардарски. 1891. *Сѣмболовцината въ Македония и нейниѣ ѿрѣдсѣавиѣтели*. Виена.
- Веда Словена (прва книга). 2002. Охрид: Macedonia Prima.
- Димовска, С., Димовски Ѓ. 1964. „Псевдоними и прекарни на учесници во НОБ во Македонија: библиографија“. Во: *Гласник на Институтот за национална историја*, бр. 2. Скопје.
- „Дописка“. 1897. *Борба*, број 9.
- „Запис од свештеникот Димитрија“. 1981. Во: *Документи за историјата на македонскиот народ, том први*. Скопје: УКИМ.
- „Запис од учителот Ѓорѓи Македонски за своето потекло, 1846 г“. 1981. Во: *Документи за историјата на македонскиот народ, том први*. Скопје: УКИМ.
- Ковилоски, С. 2010. *Патологиите во македонскиот XIX век*. Скопје: Современост.
- Конески, Б. 1986. *Македонскиот XIX век, јазични и книжевно-историски прилози*. Скопје: Култура.
- Крчовски, Ј. 1974. *Собрани текстови*. Приредил Блаже Конески. Скопје: Македонска книга.
- „Мекомия“. 1881. *Зорница*, бр. 47.

- Миронска-Христовска, В. 2004. *Литературното дело на Евтим Сиротанов*. Скопје: ИМЛ.
- Мошин, В. (подготвил). 1971. *Словенски ракописи од Македонија (факсимили)*. Скопје: Архив на Македонија.
- Николов, Б. 1999. *ВМРО – псевдоними и шифри*. София: Звезди.
- „Описание“. 1870. *Македония*, бр. 55.
- „Отъ Солунъ за въ Ръсенъ единъ день“. 1894. *Новини*, брой 84 и брой 85.
- Петров, Ѓ. 1984. *Сѹмени, кореспонденција*. Вовед, коментар и редакција проф. Љубен Лапе. Скопје: Култура.
- Поленакoвиќ, Х. 1973. *Во екои на народното бурење*. Скопје: Мисла.
- Поплазаров, Р. 1974. „Тетовските паши – труд на Ѓорче Петров“. Во: *Гласник на Институтот за национална историја*, бр. 1. Скопје.
- „Прилѣпъ“. 1860. *Цареградскій вѣстникъ*, No. 472.
- „Писмо отъ Битоля“. *Македоно-одрински куриеръ*, брой 2.
- Ристовски, Б. 1999. *Димитар В. Македонски*. Скопје: МАНУ.
- Спасов, А. 1989. „Кој е автор на стихотворбата ‘Глас од далека земља?’“. Во: *Македонска поезија XIX век*. Скопје: Македонска книга.
- Тодоровски, Г. (избор, предговор, редакција и белешки). 2008. *Книжевната преродба, панорама на македонската поезија во XIX век*. Битола: НИД „Микена“.
- Тодоровски, Г. 1979. *Веда Словена*. Скопје: Македонска книга.
- Тоциновски, В. 1990. *Зборот куриум и динамит*. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.
- Тоциновски, В. 2005. *Преводиите на македонскиот XIX век*. Скопје: ИМЛ.
- Тоциновски, В. 2010. *Предвесници*. Скопје: Академски печат.
- Тушевски, Ванчо. 2009. *Испражувања на македонскиот фолклор*. Скопје: Менора.
- Узунови, А. и Х. 2015. *Псевдонимите на ВМРО*. Скопје: Државен архив на Република Македонија.
- Хаци Васиљевиќ Ј. 1902. *Прилеп и неговата околина*. Београд.
- Judd, Catherine A. 1995. „Male pseudonyms and female authority in Victorian England“, Во: *Literature in Marketplace, Nineteenth-century British publishing and reading practices*, Edited by John O. Jordan and Robert L. Patten. Cambridge University Press.
- Mullan, J. 2007. *Anonymity, A Secret History of English Literature*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.

Slavcho Koviloski

PSEUDONYMS AND ANONYMITIES IN THE MACEDONIAN LITERATURE OF THE 19TH CENTURY

Summary

The issue of the use of pseudonyms, anonymous, initials and abbreviations in the 19th century is one of the most difficult, but also the most important for understanding the quantity and quality of Macedonian literature of this period. Finding and establishing the true identity of the authors whose pseudonyms are scattered on the pages of periodicals and book covers is a challenge, but also a necessity in order to enrich Macedonian literature with new names and works. Creators use pseudonyms for a variety of reasons (political persecution, fashion, symbolism). In addition to the pseudonyms that are quite present in our literature from the 19th century, a large part belongs to the anonymous, initials and abbreviations. On a much smaller scale we encounter a different way of hiding our identity, the graphonym. With this type of pseudonym, the author's own name is replaced by signs, numbers, various numeral or other designations. Many Macedonian writers signed their works as anonymous, as well as under pseudonyms, starting from Konstantin Miladinov, Andreja Petkovic and Kuzman Shapkarev, through Natanail Kuchevski, Rajko Zhinzifov, Evtim Sprostranov, Josif Kovachev, Dimitar Makedonski, to Kosta Shahov, Georgi Kapchev, Petar Pop Arsov, Evtimica Jancheva, Krste Misirkov, Dimitar Molerov and others.

In doing so, we found that the choice of the pseudonym is not random, but a product of the author's psychology. Thus, for example, Krste Misirkov signed with K. Pelski, which actually designates his birthplace Postol or the old Macedonian capital Pella. So, in specifying the true identity through the process of deciphering the abbreviations and pseudonyms of the authors, we were faced with the use of abbreviations (K., N. P. F., E-Sv); signs and symbols (*,?); pseudonyms (Green Pine, K. Suhodolski, Pradoljubov); changing the surname by adding the noun *Makedonski* (Dimitar V. Makedonski, Gjorgji Makedonski); new surname and / or name (Kalistrat Zografski); by adding the term one ("One Macedonian", "One patriarchal"), naming signaling local affiliation (Vojdan Chernodrinski, Veleshanin, Ezerski, Vardar," Someone from the Ohrid Diocese"); obtaining church names (Nathanael Kuchevishki / Zografski / Ohridski, Parthenij Zografode), etc. In the paper we also dwell on certain mystifications: *Veda Slovena* (work of Jovan Gologanov, published by Stefan Verkovic), "King Marko loses his strength" (by Trajko Kitanchev), "Mara voperkata"

(with the variant “Mourning of Mara”) (by Evtim Sprostranov), “Siljan the Stork” (by Marko Cepenkov).

Key words: pseudonyms, anonymous, initials, abbreviations, XIX century, Macedonian literature.